

Mezey Barna alapos figyelmet érdemlő írásában az ónodi országgyűlésen elfogadott katonai szabályzatok jogtörténeti jelentőségét vizsgálva megállapítja, hogy a Regulamentum és az Edictum szabálygyűjtése messze több, mint egy egyszerű katonai büntető törvénykönyv, hiszen általános szabályzatként funkcionál, a hadsereg működésére vonatkozó aprólékos szabályozást foglal magába, felöleli a törvénykezési szervezet leírását is, miközben tartalmazza a fegyelmi eljárásra és a büntető peres eljárásra vonatkozó processzuális szabályokat is, ugyanakkor büntető szabályai, elvei és intézményi megoldásai a „civil” társadalom jogára is jelentős befolyást gyakoroltak.

Ódor Imre olvasmányos stílusú cikkében a Rákóczi-szabadságharc egyik epizódja, a kurucok dél-dunántúli hadjárata és Pécs 1704-es feldúlása tükrében vizsgálja a fejedelemnek és környezetének a nagyrészt irreguláris hadakból álló kuruc sereg legalább egy részének a reguláris harcra való alkalmassá tétele érdekében tett erőfeszítéseit.

Pap János rövid történeti áttekintésében bemutatja a katonai parancsnoknak a katonával szembeni büntetőeljárásban betöltött szerepét az államalapítástól egészen a katonai bünvádi perrendtartásról szóló 1912:33. tc. vonatkozó rendelkezéseinek bemutatásáig, s megállapítja, hogy a releváns jogi szabályok lényegében mindvégig azt az elvet követték, amely szerint a katona mindenben a parancsnokának van alárendelve.

Sléder Judit tanulmányában a büntetőeljárás megindításának feltételeit, annak módját és a nyomozás legalapvetőbb szabályait elemzi az első magyar honvédségi katonai bünvádi perrendtartás, az 1912:33. tc. rendelkezései alapján.

Tóth András kiforrott írásában a hadbíróági eljárásnak a Regulamentumban és az Edictum Universaleban meghatározott szabályait vizsgálja, értékes információkkal szolgálva az olvasó számára.

Tremmel Flórián írásában a tricentenárium ünnepén a katonai büntetőeljárás jelenkori alapkérdéseit vizsgálja, a hatályos szabályozással párhuzamba állítva a katonai igazságszolgáltatás Rákóczi-kori modelljét. A professzor elemzését a katonai büntetőeljáráshoz sok tekintetben közel álló fiatalok elleni büntetőeljárás jelenlegi hazai szabályaival történő összevetés teszi még gazdagabbá és tanulságosabbá.

A tanulmánykötet külön is kiemelésre méltó érdeme, hogy mellékletében hasonló kiadásban teszi közzé a Rákóczi-szabadságharc katonai büntető törvénykönyvét, az Edictum Militarét. Ez nemcsak a jogtörténetész érdeklődők számára lehet mérvadó, hanem annak – a régi magyar nyelvet is felidéző – áttanulmányozásával a büntetőjogi dogmatika iránt érdeklődő elméleti és gyakorló jogászok is értékes információkkal gyarapíthatják tudományos ismereteiket.

Összegzésképpen megállapítható, hogy jogirodalmunk e tanulmánykötet által gazdagabb lett. A nagy formátumú történelemformálóhoz, II. Rákóczi Ferenchez és fejedelmi jogalkotásához méltó, olvasható könyv született, amely segíti az érdeklődőket abban, hogy közelebb kerüljenek a pragmatikus eljárásjoghhoz, s elősegítheti a jog történelmi szerepének jobb megértését is.

Deák Zoltán

Jegyzet

¹ Az emlékülésről beszámoló olvasható a *Jogtörténeti Szemle* 2007. évi 2. számának 68–69. oldalán, Böggöly Gyula és Hautzinger Zoltán tollából: *A katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma: tudományos emlékülés az 1707. évi ónodi országgyűlésen elfogadott hadi törvények háromszázadik évfordulója alkalmából* (A szerk.)

Degré Alajos könyvvé formált előadásvázlatai

Degré Alajos: Magyar alkotmány- és jogtörténet
Szerkesztette Béli Gábor

Készült Dr. Degré Alajos egyetemi tanár 1950/51. tanévben tartott előadásai nyomán (Vallás és Közoktatásügyi Miniszter V. számú Jegyzetsokszorosító Irodája, Pécs, 1950/51)

IDResearch Kft. / Publikon Kiadó – Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2009
ISBN: 978-615-5001-13-0

A magyar történelem számára sajnos nem ismeretlen egyetemi tanárok történelmi-politikai elvárások, körülmények okozta, olykor méltatlan, máskor tragikus életútja. A híres orvosprofesszornak, Balassa Jánosnak egy időre, a jogtudós Tipula Péternek örökre búcsút kellett intenie az egyetemi katedrának, míg a neves –

szintén jogtudós – Frank Ignác a személyét ért folyamatos zaklatások miatt öngyilkos lett.

A 20. század második fele legendás tudományos egyéniségének, az apja (Degré Miklós), nagypapja (Degré Alajos) és nagybátyja (Degré Lajos)¹ révén jogászokban bővelkedő családba születő Degré Alajosnak (1909–1984) szintén a politikai körülmények miatt kellett félbeszakítania egyetemi karrierjét.

Degré Alajos Zalaegerszezen született, de iskoláit már Budapesten végezte, egyetemi tanulmányait pedig a budapesti tudományegyetem jogi karán folytatta s fejezte be.² Bírói pályája mellett folyamatosan tanított, előbb a budapesti egyetemen Illés József mellett (adjunktusként, majd 1939-ben magántanárrá habilitálták), utóbb 1948-tól Pécsen, s 1949-től végül ott lett tanszéki joggal felruházott előadó.³ Lendületesen induló szakmai karrierjét előbb a II. világháború törte meg (hét évre), majd 1956-os tevékenysége miatt – miután a hallgatók szeretve tisztelt tanárukat megválasztották az egyetemi nemzetiség

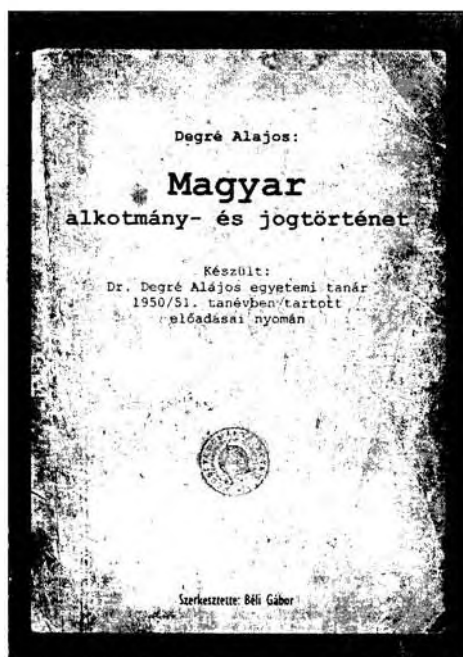
parancsnokának – a pécsi egyetem 1957-es fegyelmi döntésétől kezdve már csak mint levéltáros dolgozott tovább. A szolnoki levéltárban helyezkedett el, de hamar hazatért Zalaegerszegre, az ottani levéltárba, ahol élete végéig dolgozott.⁴

Csak a '80-as években térhetett vissza az egyetemre, elsőként vitákat vezetve, módszertani és tudományos előadásokat tartva a budapesti jogi, illetve bölcsészettudományi karon (ahol a történelem segédtudományi tanszéken önálló szemináriumhoz jutott), majd 1983-ban, Révész Tamás tanszékvezetői megbízatásának kezdetén a jogi kar elsőévesei ünnepelheték az idős tudóst a rendes előadásainak egyikén.⁵ Csak 1990-ben rehabilitálta őt a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem.⁶

Munkássága szerteágazó, egyéni kutatásait Zala megye szeretete és története köti össze, bár Erdéllyel éppúgy foglalkozott (*Az erdélyi büntetőjog történetéhez*),⁷ mint a Horthy-kor jogtörténet-írásával (*Magyar jogtörténetírás a Horthy-korban*). Legfontosabb művei – *A Négyeskönyv perjogi anyaga*; *A Négyeskönyv büntetőjogi elvei*; *A magyar halászlé jog a középkorban*; *A XVI–XVII. századi erdélyi büntetőjog vázlata* (Angyal Pállal) – és *A magyar gyámügyi jog kialakulása a dualizmus korának gyámsági kódexéig* című kandidátusi értekezése mellett számos kisebb tanulmánya született, s feldolgozta a Zala megyei boszorkánypereket⁸ is, érthető magyarázattal szolgálva a boszorkányok okozta hideglelésről, nyavalyatörésről (magas láz, epilepsziás roham).⁹ Megemlíthető a nemesnépi falusi népitélet története is,¹⁰ amikor is a falusi lakosok az egyébként összeférhetetlen Göde Jánost – miután hiába kilincseltek a hatóságoknál a házaikat újra és újra felgyújtó Göde felelősségre vonása érdekében – máglyán elégették.

Hallgatói rajongva szerették, kutatásának eredményeiként megjelenő rövid és hosszabb monográfiái a száraznak tartott jogtudomány berkein belül ma is izznak, az általa feldolgozott jogesetek szereplői pedig szinte élnek, és történelmi időkről mesélnek.

Az előadásvázlatai alapján készült – s Béli Gábor szerkesztésében megjelent – *Magyar alkotmány- és jogtörté-*

Degre Alajos szobra a zalaegerszegi levéltár udvarán

net című könyv is szinte kivetíti sodró lendületű, szuggesztív előadásait.

A könyv a *Bevezetést* követően négy nagy részre tagolódik, kezdve az *I. Őskor*, folytatva a *II. Középkor*, s befejezve a *III. A mohácsi vésztől 1848-ig* és a *IV. Az utolsó száz év alkotmánytörténete* című fejezettel. Valamennyi fejezetben mindenkéltől a jogforrásokat és a kor gazdaságtörténetét vázolja fel, de mindig magán hordja a szovjet típusú államszocialista rendszer sajátosságait. Ez azonban ma a jogtörténész és a téma iránt érdeklődő olvasó számára inkább izgalmas történelmi kirándulást jelent, semmint nehézkes olvasmányt: a kötelező ideológiai felvezetés és befejezés egyaránt szolgál jogtörténeti adalékokkal. A marxizmussal kapcsolatos kitekintésnek („a magyar társadalom a szocializmust építi”¹¹ – utalás a dialektikus és történelmi materializmusra stb.) része a nagy jogtörténészeink (Wenzel Gusztáv, Hajnik Imre, Timon Akos, Király János, Eckhart Ferenc) előtti – nem teljesen kritika nélküli – tiszteletadás, és a jogi érdeklődés súlypontjainak áthelyeződésével egyidejűleg a közjogi-magánjogi viszonyok fejlődésének, átalakulásának nagyjából a II. világháborúig terjedő története. E történet az egyénnek a közhatalomhoz való viszonyán keresztül rámutat az államhatalom fejlődésének fontosabb csomópontjaira: az állam büntetőjogi dominanciájú jogviszonyokkal bíró kialakulásának kezdetére, az államalapítást követően a viszonyok magánjogiasodására, a társadalmi szerződéselméletek korára, az emberi jogok kialakulásának időszakára, majd (a szocialista államberendezkedés korszakának beköszöntével) a közigazgatási jog uralmának idejére.

Az államalapítást megelőző korról szóló „I. rész – Őskor”, vadászkorra, pásztorkorra és a honfoglalás korára osztja fel ezt az időszakot, megemlítve a nagycsalád, nemzetség szerepét, kitérve az erdős környezetből a délorosz sztyeppére való kilépéssel együtt járó, szükség-

szerű változásokra (matriarchátusról patriarchátusra való áttérés) is. A honfoglalás kora lefedi a gyula, horka, kündü szerepét, valamint természetesen a hét törzs szövetségét, a Dnyeper és az Al-Duna közéről a Duna-Tisza tájára való bevonulást, a hatalmi harcokat, s a merseburgi, valamint

augsburgi csatavesztés következtében a rabló hadjáratok megszűntét, s egy új állami berendezkedés alapjainak lerakását.

A „II. rész – Középkor” 135 oldalon keresztül tekinti át – gazdaságtörténeti bevezetéssel – a társadalmi fejlődést, alkotmányfejlődést, az alkotmány központi szerveit, a kormányzat vidéki intézményeit, az egyház és az állam viszonyát, az igazságszolgáltatás szervezetét, a jogforrásokat és a magánjog történetét.

A bárók (főurak), a nemesség, a papság és a városi polgárság kialakulását a maga történetiségében, egységes egészként szemléli, izgalmas bepillantást engedve a rendek kialakulásának folyamatába. Kitér a rabszolgaság kérdésére is, rögzítve, hogy – szemben az államalapításkor még teljesen szabad, de egyre jobban elszegényedő, mások birtokán testi munkát vállaló parasztsággal – már az államalapításkor is voltak nem jogalanyok, hanem jogtárgynak minősülő személyek: ingó módjára elidegeníthető rabszolgák. A gazdálkodási rend alapját képező rabszolgatartás természetességét mi sem szemlélteti jobban, minthogy az egyháznak is voltak rabszolgái, azzal azonban, hogy bizonyos minimális védelmet biztosítottak nekik; tilos volt a rabszolgát házastársától, gyermekétől elszakítani, kiátkozással fenyegetett az, ha valaki rabszolgáját törvényes eljárás nélkül megölte, vagy már felszabadított rabszolgát újra szolgásra vetett. Külön érdekességként említhető a *pro remedio animae manumissio*, a lélekváltság intézménye, aminek értelmében saját lelki üdvének tett jót az, aki rabszolgát felszabadított – no és persze az egyháznak, hiszen az ilyen rabszolgákat nem tették teljesen szabaddá, hanem bizonyos meghatározott szolgálatok teljesítésére kötelezték, rendszerint valamely egyházi személy vagy testület számára.

A jobbágyság helyzete – mint ahogy arra Degré Alajos rámutat – összehasonlíthatatlanul jobb volt a rabszolgáknál, jóllehet a rendi társadalomszervezetbe nem tudtak betagozódni, kiemelkedési lehetőségeik kimerültek a mezővárosi (*oppidum*) státus elérésében, illetve a kolozsmonostori egyezésben. De e csekély felemelkedési lehetőségnek az útját is elzárta a Dózsa-féle parasztfelkelést követően a Werbőczy által szövegezett elvi megtorlás, a jobbágy röghöz kötöttségének kimondása, a földesúri szolgáltatások tömege, a robotteher növekedése stb., amelyek a nemes és a jobbágy közötti falat áthághatatlaná tették.

Különös érdeklődésre tarthat számot a városi polgárság kialakulására vonatkozó rész – jóllehet a polgárság magyar viszonyok közepette mint rendi erő sosem tudott jelentős erőt képviselni –, mindenekelőtt annak a városi jog keletkezésére vonatkozó szakaszai, melyek szerint a királyi privilégiumlevelek rendszerint kivették a királyi bíróságok joghatósága alól a városokat, ami a városi jog és jogszolgáltatás kialakulásához vezetett. E jogszolgáltatással akkor gyűlt meg a királyi bíróságok (rendszerint a tárnokmester) baja, amikor nekik kellett másodfokon az adott ügyben eljárni, hiszen nem feltétlen ismerték a helyi jogot. Ezen a városi polgárok különbíróságának közös felsőbbbíróságául szolgáló tárnoki szék segített, amelyet köve-

tően – más kiváltságok megszerzése után – a 15. századra országos renddé válásuk is elismertetett.

Hasonlóan érdekes az alkotmánytörténeti kitekintés is, kezdve a kereszténység felvételével és a Szent István-féle államszervezéssel, amikor a központi hatalom magánjogi természetét az uralkodó magánbirtoka jelentette. Az uralkodó magánbirtokának erodálódásával együtt megjelenő rendi szerveződés kapcsán kimutatja annak alapvető jegyeit és az azok finomhangolására irányuló kísérleteket: a sértett egyházfők nyomására kiadott újabb kiváltságlevelet 1231-ből, és IV. Béla, valamint István közös privilégiumlevelét 1267-ből. Rámutat a királyi főkegyúri jog létrejöttének körülményeire, arra, hogy a Szent Istvánt egyházszervező érdemeire tekintettel megillető kinevezési jogosultságok hogyan szunnyadtak, s keltek életre az investitúraharc eredményének, illetve az egyház és állam egymáshoz fűződő viszonyának függvényében.

Degré világossá teszi, hogy a rendi állam léte valójában a főurak és az uralkodók közötti kvázi „alkudozás” eredménye, melynek során – a városok gyakorlati jelentősége híján – többször a nemesség a mérleg nyelve, ha az uralkodó nem akarta a főúri ligák valamelyikének igájába hajtani a fejét.

Nem az egyes állammodellek mentén, hanem történetiségében szemléli a magyar jogtörténet főbb állomásait. Így pl. a patrimoniális monarchia alapvető jellegzettségei az *Alkotmány központi szervei* cím alatt kapnak helyet, mint a királyi hatalom sajátos képződményei. Itt jelentkeznek a magántulajdonon alapuló közhatalom sajátos jegyei: az, hogy a király magánvagyonra nincs elválasztva az állam vagyontól, az, hogy a király a legfőbb bíró és mindenki más csak akkor bírászkodhat, ha ezzel őt a király megbízza, de ide sorolja az uralkodót a középkor végéig kizárólagosan megillető hadüzenet és békekötés, valamint hadba hívás és seregfelozlatás jogát. A királyi hatalom helyettesei, mint a kormányzó, a királyi tanács, a gyám és a nádor szintén e fejezetben kaptak helyet. A királyi hatalom egyik fontos kellékének, a koronázásnak a történetét visszavezeti a zsidó hagyományokra, a királyfelkenésre, illetve arra az időre, amikor az egyház azt a 4. századi római császárokra alkalmazta. A felkenés, koronázás – amelynek jelentőségét a király egyházi hatalommal való felruházásában jelöli meg – teljesen egyházi jellegének megváltozását a 12–13. századra teszi, jelezve egyidejűleg, hogy közjogi jellegűvé majd csak a 15. században válik.

A mohácsi vésztől 1848-ig tartó időszak kormányzati szerveinek, illetve a rendi intézményeknek az áttekintésében elsőként az abszolút monarchiák közigazgatásának alapelveit – szakszerűség, centralizáció, kollegialitás – rögzíti. 16. századi viszonyok között mindhárom alapvető mélyreható reformokat jelentett, jelezve az egy-egy nagyhatalmú földesúr magánvállalkozásaként végzett közigazgatás rendszerének megszűnését. Ez az új közigazgatási szervezet egyaránt lehetővé tette a rendektől független ügyintézkést és az uralkodó hatalmának erősödését. Egyértelműen rámutat ugyanakkor, hogy nem kizárólag az uralkodó abszolút hatalmának alapjaként kell tekinteni rá, hiszen ez teremtette meg a közigazgatás állandó és lehetőség

szerint szakértelmen alapuló megközelítését, függetlenül attól, hogy magának az apparátusnak a függése az uralkodótól teljessé vált. Ezeket az alapelveket – az egyébként még a teljesen laikus olvasó számára is ismerős – különféle központi hatóságok keltették életre, úgymint Bécsben az udvari tanács (Hofrat), a titkos tanács (Geheimrat), az udvari kancellária (Hofkanzlei), az országos és az udvari kamara, az udvari haditanács (Hofkriegsrat), a főhadbiztosság, illetve az anyaországban a királyi (magyar) tanács (amit az 1687:10. tc. szüntetett meg), az 1528-ban létrehozott magyar kamara, a Mária Terézia korától külön hivatali személyzettel rendelkező kincstári jogügyi igazgató (a király ügyvédje), a magyar kancellária és az 1723-ban létrehozott helytartótanács.

Degré Alajos világossá teszi, hogy az uralkodó közvetlen irányítása alá tartozó központi hatóságokkal szemben a rendi intézmények a hatalmi alkuk számára jelentették a megfelelő közeget. Az országgyűlés, a vármegye és a városok a rendek számára az érdekérvényesítés lehetséges fórumai voltak, amelyek közül elméletileg az országgyűlés lehetett volna a legnagyobb „lobbierővel” bíró központi hatalom, aminek azonban határt szabott az, hogy 1532 után kizárólag az uralkodó hívására gyűlt össze.

A vidéki közigazgatást – mint arra Degré rámutat – a szabad királyi és a bányavárosok kivételével 1523 után is a nemesi vármegyék látták el, sőt a 17. században, a központi bíraskodás gyakori és hosszas szünetelése folytán, az igazságszolgáltatás is csak a vármegyékben folyt megszakítás nélkül. A vármegyei jogalkotás (statútumalkotás) sokszor törvénnyel is ellenkezett, és a vármegyei jogalkalmazó tevékenység a közigazgatás minden ágára kiterjedt. Politikai szereplőként történő fellépésükre az 1545:33. tc. adott jogalapot, ami kifejezetten feljogosította a vármegyéket a törvénybe ütköző királyi rendeletek végrehajtásának megtagadására, megteremtve ezáltal a jogalapot a későbbi vármegyei ellenállás megszervezésére.

A város mint a közigazgatás helyi szintjének képviselője tekintetében egy momentumot mindenképpen érdemes kiemelni a jelen recenzió tárgyát képező műből: nevezetesen a városi kistanács és nagytanács egymáshoz fűződő viszonyát (időben mindenhol máskor zajlott le, kb. a 15–18. század között), amelyben a nagytanács tagjai a kistanácsot, a kistanács tagjai pedig a nagytanácsot választották, nem meglepő módon azzal az eredménnyel, hogy a város vezetése nagyjából ugyanannak a néhány családnak a kezében maradt.

Míg a városi polgárság igazán nagy jelentőségre sosem tudott szert tenni a magyar alkotmány- és jogtörténetben, a papságról nagyon sokáig éppen ennek ellenkezője volt elmondható. A katolikus egyházfő és az uralkodó közötti csatározások történetéről egy egész könyvtárat meg lehetne tölteni, az egyszerű érdeklődő számára azonban tökéletesen elegendő, amit a szerző az egyetemi jegyzetben előad: az, hogy a püspöki székek magyar király általi betöltése ellen a 16. században már a Szentszék is erélyesen tiltakozott, az, hogy az udvar álláspontját Pázmány Péter részletesen emlékiratban támasztotta alá (az-

zal a szépséghibával, hogy hamis okiraton alapult), az, hogy II. József egyszerűen a közigazgatás egyik ágának tekintette a katolikus egyház kormányzását, és hogy éppen maga a katolikus Ferenc József lett 1855-ben, illetve 1858-ban az, aki lemondott az egyházmegyék alapításának, illetve a püspöki szék Szentszék nélküli betöltésének gyakorlatáról.

Az *Utolsó száz év alkotmánytörténete* címet viselő IV. rész már olyan időszakot fog át, amely érinti az általunk szovjet típusú diktatúráként ismert állammodelleket, illetve átvezeti az olvasót abba az időbe, amikor Degré Alajos eltiltották a katedrától, elzárva ezzel előle az egyetemi karrier lehetőségét. Ez az érintettség azonban egy hallatlanul izgalmas kortörténetet is jelent. A 19. század második felétől kezdve egyre hangsúlyosabb a munkások történelmi szerepe, a Tanácsköztársaság, a Vörös Hadsereg kötelező szédelő feldicsérése az opportunisták szociáldemokratákkal szemben, ami azonban mutatja a rendszer igazi arcát. Ez a kötelező – korabeli gúnynevével nevezve – „vörös farkok” azonban semmit nem von le a mű értékéből, sőt inkább bizonyítja a szavakkal bánni tudó jogász zsenialitását. Hiszen nem kétséges, hogy a tanácsköztársasági alkotmány volt Magyarország első írott alkotmánya, és ahhoz sem férhet kétség, hogy az a három klasszikus hatalmi ágat, a törvényhozást, a végrehajtó hatalmat és az igazságszolgáltatást a munkás, földműves és katonatanácsok kezébe adta, míg a központi hatalmat a Tanácsok Országos Gyűlése gyakorolhatta. Ugyanígy igaz, hogy „... szociáldemokraták sok helyen a régi tulajdonost, igazgatót, gazdatisztet bízták meg az üzem vezetésével...”, nem feltétlen igaz azonban, hogy ez azért történt volna, mert „... az opportunisták szociáldemokraták nem ismerték fel a nép érdekét...”, mint ahogy kérdéses a következő címből a jobboldali szociáldemokratáknak a munkásság árulóivá válására utaló mondat valóságtartalma is.

Hasonlóképpen érdekes kortörténetet nyújt *Az ellenforradalom kora (1914–1944)* címet viselő rész, amely sugallja, hogy az I. világháborútól a II. világháborúig terjedő időszak egy politikai elitnek a közakarattal ellentétes uralmát jelentette, ugyanakkor korrekt módon áttekinti a kormányzó szerepének folyamatos változását és a választójogi rendszer alakulását, amely utóbbit azonban külön cím alatt részletesen is kifejt a szerző.

Valójában a mű még a II. világháborút megelőző korszakkal lezárul, és nincs teljesen befejezve (bár ez egy órai jegyzetből álló, „majdnem tankönyv” esetében nyilván nem is várható), hiszen az utolsó száz év – már címe szerint is – csak a magyar alkotmánytörténettel foglalkozik. Utóbbinak oka vélhetően az időhiány, előbbi pedig természetesen, hiszen a könyv az 1950/1951. tanévben tartott előadásai nyomán publikált jegyzet, amelyhez annyira közel volt még a II. világháború ideje, hogy idő és alkalom is csak kevéssé adódhatott a tudományos igényű feldolgozásra. Jó szívvel ajánlom tehát elolvasásra mindazoknak, akik érdeklődnek a magyar jogtörténet iránt, mert egy hallatlanul izgalmas, könnyed és olvasható jogtörténeti könyvet tarthatnak a kezükben.

¹ Degré Alajos: *Válogatott jogtörténelmi tanulmányok*. Szerk.: Mezey Barna (Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 447–448. p.).

² uo., 448. p.

³ uo., 449. p.

⁴ uo., 449. p.

⁵ uo., 450. p.

⁶ uo., 450. p.

⁷ uo., 144–159. p.

⁸ uo., 95–105. p.

⁹ uo., 104. p.

¹⁰ uo., 130–143. p.

¹¹ Degré Alajos: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Szerk: Béli Gábor (IDResearch Kft./ Publikon Kiadó – Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2009).

SZEMLE

Mezey Barna MTA doktori értekezésének nyilvános vitája

Az MTA doktori tanácsa 2011. május 30-ra tűzte ki Mezey Barna *A munkáltatás szerepe a büntetés-végrehajtás történetében (A fenyítőházi modelltől a rabdolgoztató házakig)* című értekezésének nyilvános vitáját, amely nagy érdeklődés mellett zajlott az akadémia központi épületében. A bíráló bizottság elnöke Kilényi Géza, titkára Jakab Éva, tagjai Ruszoly József, Balogh Elemér, Verebélyi Imre, Vavró István és Stipta István voltak. A hivatalos bírálói teendőket Korinek László, Kajtár István és Vókó György látta el. A jelölt megelőző habitusvizsgálata és az értekezés formai felülvizsgálata minden fórumon pozitív eredménnyel zárult, így a nyilvános vitának nem volt akadálya. Az értekezés elbírálásának teljes nyilvánosságát biztosította, hogy az akadémia honlapján már korábban olvasható volt a doktori mű és annak tézise, továbbá – már a vita előtt – hozzáférhetővé váltak a hivatalos bírálatok és a jelölt válaszai.

A vita során a bírálók egyöntetűen megállapították, hogy a doktori értekezés méltó folytatása a szerző korábban megkezdett tevékenységének, és rögzítették: az értekezés jelentős tudományos újdonságot tartalmaz. A szerző olyan forrásokat tárt fel, amelyek a magyar jogtörténelmi irodalomban és a vonatkozó összehasonlító jellegű munkákban ismeretlenek voltak. Korinek László szerint az értekezésre alkalmazható 'hézagpótló' jelző nem udvarias epitheton ornans, hanem kemény munkával kiérdemelt dicséret. Az opponensek utaltak arra is, hogy a doktori értekezés jó arányban, összehasonlításra alkalmas módon tárgyalja a magyar és az egyetemes tendenciákat. Ez a közelítés kétféle kutatói módszert és feldolgozási stílust igényel, ezek szinergiáját a szerző biztosította, hiszen az európai kitekintéshez alapos könyvtári feltáró munkát

végzett, míg a magyar jogtörténelmi összefoglaláshoz komoly levéltári forrásfeltárást vállalt.

A vitában – elismerve a mű eredetiségét, kiemelkedő tudományos értékeit – Vókó György fogalmazott meg néhány kritikát és a kiadást elősegítő, továbbfejlesztésre irányuló javaslatot. Felvetette a címpontosítás indokoltóságát, a markánsabb szerzői állásfoglalások igényét, a kronológiai/tematikai közelítés és az alkalmazott szerkezetkialakítási megoldások ellentmondásait, és utalt az esetenként előforduló párhuzamosságokra.

Mezey Barna bírálónak adott válasza jól jellemzi a tétel jogi szemlélet és a jogtörténelmi közelítés között különbséget, és szemléletesen foglalja össze a jelenkor élő tényével operáló és a múlt folyamatait kutató tudós felfogása közötti (szerintem szükségszerű) szemléleti diszkrpanciát. A *Jogtörténelmi Szemle* olvasói, a történelmi tárgykörből értekezést írók vagy erre készülők számára a nyilvános vita ezen eleme, a jelölt bírálatra adott válaszában elvi része fontos tanulságokkal szolgál.

Az egyik lényeges módszertani kérdés a kronologikus vagy tematikus feldolgozás problematikája. Mezey Barna újszerű megoldást választott: a tudományos mű történelmi jellege ellenére nem időrendben követi a folyamatokat, hanem a fenyítőházak korának büntetőintézményi képletét két előzményben rögzítette. Először a szabadságfosztás helyét alapul véve a széles értelemben vett börtönügyet tárgyalta, majd a munkáltatást, mint a büntetések végrehajtásába becsatlakozó, hol önálló, hol kiegészítő, hol alárendelt szerepet játszó szankcióformát elemezte. Ebben a külön kezelt, tartalmilag elkülönített megoldásban természetesen az átfedések, de ez kikerülhetetlen kockázata a tartalmi elemek szerinti nyomon követésnek.

Tanulságosnak tekinthető a fogalmak előzetes rögzítésére, azok tartalmának pontos meghatározására irányuló opponensi igény is. A disszertáns válaszából kiderül, hogy a hosszú századokon át alakuló, folyton változó intézmények előzetes fogalmi rögzítése, ezek tartalmának – korszakoktól független – meghatározása nehezebb, mint a statikusan közelíthető tudományos tárgyaké. Mezey Barna a szerkesztési szabadság keretében az olvasók ismeretanyagára és az eddigi sztereotípiákra hagyatkozva helyezi el az intézményeket a történelmi tablón, fokozatosan juttatva el együttgondolkodó partnerét a felismeréshez, az új definícióhoz vagy jogtörténelmi képhez. E figyelemre méltó